

*207. Språkpolitik behövs för hela världen för att upprätthålla mångfald

(Global language policy needed for the maintenance of diversities).

Tove Skutnabb-Kangas

In Boyd, Sally, Dorriots, Beatriz, Haglund-Dragic, Monica & Källström, Robert (eds). *Språkpolitik* (Language Policy).(2002). Göteborg: ASLA (The Swedish Association for Applied Linguistics), 181-215.

Världens hotade språk

Hur många språk finns det?

Jag startar med en sammanfattning av grundläggande bakgrundsfakta om språkens situation i dag. Hur många språk finns det i världen? Det är omöjligt att ge ett exakt antal, av två orsaker. Dels handlar det om definitionen av språk. Gränsen mellan vad som betraktas som ett språk och vad som betraktas som en dialekt definieras politiskt, inte språkvetenskapligt. Språk är eliternas dialekter: den som har tillräckligt med makt kan bestämma att det som hans eller hennes grupp talar är "ett språk" medan det som vissa andra mindre maktfulla grupper talar är "en dialekt". Det finns inga objektiva kriterier.

Table 1. Basic information about languages

We have 6-7,000 spoken languages (see **The Ethnologue**, <<http://www.sil.org/ethnologue/>>), and maybe equally many Sign languages.

The median number of speakers of a language is probably around 5-6,000.

95% of the world's spoken languages have fewer than 1 million native users.

Half of all the languages have fewer than 10,000 users.

A quarter of the world's spoken languages and most of the Sign languages have fewer than 1,000 users.

More than 80% of the world's languages are endemic: they exist in one country only.

De flesta språkforskare i dag antar att det finns mellan 5,000 och 10,000 språk, och siffran man oftast ser är kring 6,500-7,000 (Tabell 1). **The Ethnologue** <http://www.sil.org/ethnologue/> är fortfarande den mest omfattande källan, trots att den har många fel. Den uppräknar något över 6.800 språk i 228 länder. Men de flesta beräkningar av antal språk tar hänsyn endast till **talade** språk. I tillägg till dem kan det dessutom finnas lika många **teckenspråk** - och ingen vet deras antal (**The Ethnologue** uppräknar 114 - se <http://www.sil.org/ethnologue/special.html>). Alla samhällen har döva personer, och där hörande personer har utvecklat talade språk, har döva utvecklat teckenspråk. Dessa är lika komplexa och fullständiga som talade språk, med sin egen grammatik osv. Det kan alltså finnas upp till 12,000-14,000 språk i världen. Den nya 14. upplagan av **The Ethnologue** kom i november 2000.

Var är världens språk?

Table 2. Distribution of the world's languages

Area	Percentage of the world's languages	Approximate number of languages	Source	Comment
Europe & Middle East	4%	275	Krauss 1992	Europe excl. USSR: over 40; USSR over 100, Gunnemark 1991
Americas (North, Central, South)	15%	900 or over	Krauss 1992; Gunnemark 1991	
Africa, Asia & the Pacific	81%	4,900 4,200	Krauss; Gunnemark	Africa (over 1.400, Gunnemark 1991:102 (at least 1.200, perhaps 1.500 or even more); 1,900, Krauss 1992:5); Asia (excluding ex-USSR) about 1.600, Gunnemark 1991:102) and the Pacific (about 1.200, <i>ibid.</i>); Asia and the Pacific together 3,000, Krauss 1992:5; more in recent estimates, e.g. in the

(The table is based on counts of oral languages only but a count based on sign languages would probably give a similar distribution).

Europa är ett språkligt sett fattigt kontinent (tabell 2). Om man inte räknar med de nya invandrar- och flyktingminoriteternas språk, har Europa endast 3% av världens språk. Nord-, Central- och Sydamerika har ca 1.000 talade språk, ca. 15% av världens talade språk; Afrika och Asien har bägge ca 30% och Stillahavsområdet under 20%.

Table 3. The 22 most linguistically diverse countries in the world (in terms of number of languages)

OVER 500 LANGUAGES		OVER 200 LANGUAGES		OVER 100 LANGUAGES	
Papua New Guinea	850	1. Nigeria	410	1. Phillippines	
Guinea		2. India	380	2. Russia	
Indonesia	670	3. Cameroon	270	3. USA	
		4. Australia	250	4. Malaysia	
		5. Mexico	240	5. Peoples' Republic of China	
		6. Zaire	210	6. Sudan	
		7. Brazil	210	7. Tanzania	
		total 1,520	subtotal 1,970	8. Ethiopia	
			TOTAL 3,490	9. Chad	
			10. New Hebrides		
			11. Central African Republic		
			12. Myanmar (Burma)		
			13. Nepal		

Mer än en fjärdedel av alla världens talade språk finns i bara två länder, Papua New Guinea (över 850) och Indonesien (tabell 3). Sju andra länder har över 200 språk var. Dessa 9 länder har alltså över hälften av världens talade språk (och antagligen också en lika stor andel av världens teckenspråk), och de 22 megadiversitetsländerna, cirka 10% av världens länder, har ungefär 75% av världens språkliga diversitet. Lägg också märke till var dessa länder finns. De allra flesta av dem eller delar av dem ligger inte långt från ekvatorn.

Hur många brukare (talare/tecknare) har språken?

Vi kan i alla fall fastslå att de flesta av världens språk har få talare/tecknare (vi följer indelningen i talade språk och teckenspråk). Om man delar talade språk itu så att hälften av dem är på den ena och hälften på den andra sidan av mittpunkten, medianen, har språken nära medianen antagligen omkring 5-6.000 talare (Posey 1997). Om man definierar ett "stort språk" som ett språk som har över en miljon talare, är betydligt mindre än 5% av världens språk (något över 200) "stora språk". Inget av de samiska språken är ett "stort språk", ej heller färöiskan eller isländskan eller inuitspråken. Estniskan, med något över en miljon talare, är ett "stort språk". Norskan, finskan och svenskan är bland världens 200 största språk.

Hälften av världens talade språk har mindre än 10.000 talare, och en fjärdedel av världens talade språk och de allra flesta teckenspråken har mindre än 1.000 talare.

Mer än 80% av världens talade språk och de flesta teckenspråk är endemiska, de talas enbart i ett land. Endemiska små språk är de mest hotade språken i världen. Alla samiska språk är små, men några av dem, och särskilt nordsamiskan, är inte endemiska eftersom de talas i mer än ett land. Av de samiska språken är de endemiska de mest hotade.

Table 4. The top 20 languages by population

Rank	Language name	Primary country	Population
1	Chinese, Mandarin	China	885,000,000
2	Spanish	Spain	332,000,000
3	English	UK	322,000,000
4	Bengali	Bangladesh	189,000,000
5	Hindi	India	182,000,000

6	Portuguese	Portugal	170,000,000
7	Russian	Russia	170,000,000
8	Japanese	Japan	125,000,000
9	German	Germany	98,000,000
10	Chinese, Wu	China	77,175,000
11	Javanese	Indonesia	75,500,800
12	Korean	South Korea	75,000,000
13	French	France	72,000,000
14	Vietnamese	Vietnam	67,662,000
15	Telegu [sic!]	India	66,350,000
16	Chinese, Yue	China	66,000,000
17	Marathi	India	64,783,000
18	Tamil	India	63,075,000
19	Turkish	Turkey	59,000,000
20	Urdu	Pakistan	58,000,000

Source: **The Ethnologue**, <<http://www.sil.org/ethnologue/>>

Men det är symptomatiskt att vår kunskap om antal talare av de olika språken är vacklande. Till och med siffrorna för de tio eller tjugo språken i topp på antalslistan varierar, beroende på vilka källor man använder. Och ändringar sker. År 1998 skulle listan på de 11 största språken i världen, baserad på en kombination av **The Ethnologue**, Crystal, Harmon och Graddol (se bibliografen) ha varit: 1. kinesiska, 2. engelska, 3. hindi/urdu, 4. spanska, 5. arabiska, 6. portugisiska, 7. ryska, 8. bengali, 9. japanska, 10. tyska och 11. franska. Dessa stora "dödarspråk" ("killer languages" - termen kommer från Anne Pakir i Singapore) talas av cirka hälften av världens befolkning. Listan skiljer sig avsevärt från de senaste siffrorna i **The Ethnologue** (från uppdateringen i februari 1999; en ny uppdatering kom i november 2000) (tabell 4). Många av siffrorna (och till och med namnen) är till och med för dessa stora språk endast ungefärliga, om ens det (se min diskussion om reliabiliteten av statistiken, 2000, kapitel 1).

Table 5. 208 languages with more than 1 million native users

<p>Achinese, Afrikaans, Akan, Albanian, Amharic, Arabic, Armenian, Assamese, Aymara, Azerbaijani, Bai, Balinese, Baluchi, Bambara, Bashkir, Batak, Bemba, Bengali, Berber, Bete, Beti, Bhili, Bhojpuri, Bikol, Buginese, Bulgarian, Burmese, Buyi, Byelorussian, Catalan, Cebuano, Chinese, Chokwe, Chuvash, Congo, Czech, Danish, Dinka, Dong, Dutch, Edo-Bini, Efil-Ibibio, English, Estonian, Ewe, Finnish, Fon, French, Ful, Galician, Ganda, Garhwali, Georgian, German, Gisu, Gondi, Greek, Guaraní, Gujarati, Gurma, Hadiyya, Haitian, Hani, Hausa, Haya, Hebrew, Hehe, Hiligaynon, Hindi, Ho, Hungarian, Igbo, Ijo, Iloko, Indonesian, Italian, Japanese, Javanese, Kamba, Kannada, Kanuri, Karen, Kashmiri, Kazakh, Khmer, Kirghiz, Kisii, Konkani, Korean, Kumauni, Kurdish, Kurukh, Kuyu, Lao, Latvian, Li, Lingala, Lithuanian, Low German, Luba, Luhya, Luo, Macassar, Macedonian, Madurese, Magahi, Maguindanao, Maithili, Makonde, Makua, Malagasy, Malay, Malayalam, Malinke, Manipuri, Marathi, Marwari, Mbundu, Mende, Miao, Minangkabau, Mongolian, Mongo-Nkundu, Mordva, More, Mundari, Nahuatl, Nandi, Nandi-Kipsigis, Ndebele, Nepali, Nkore-Kiga, Norwegian, Nuer, Nupe, Nyamwezi, Nyanja, Occitan, Oriya, Oromo, Pampangan, Pangasinan, Panjabi, Pashto, Pedi, Persian, Polish, Portuguese, Quechua, Romany, Romanian, Ronga-Tsonga, Russian, Rwanda-Rundi, Santali, Sasak, Senufo, Serbo-Croatian, Serer, Shan, Shona, Sindhi, Sinhalese, Slovak, Slovenian, Somali, Songe, Songhai, Sotho, Spanish, Sundanese, Swahili, Swazi, Swedish, Tagalog, Tajiki, Tamil, Tatar, Teke, Telugu, Temne, Teso-Turkana, Thai, Tibetan, Tigrinya, Tiv, Tonga, Tswana, Tulu, Turkish, Turkmen, Ukrainian, Umbundu, Urdu, Uygur, Uzbek, Vietnamese, Waray, Welamo, Wolof, Xhosa, Yao (Man), Yao (Chiyao), Yi, Yoruba, Zande, Zhuang, Zulu.</p>

Tabell 5 visar de 208 språk som enligt Gunnemark (1991:169-171) hade mer än 1 miljon talare för ett decennium sedan. Gunnemark är i gång med att revidera sin bok, och tabellen har vissa fel. T.ex. mordva borde enligt Cornelius Hasselblatt, en mordvaexpert, inte finnas med på listan (personlig kommunikation).

Vad sker med världens språk?

Vad sker med världens språk? I dag blir språken mördade i snabbare takt än någonsin tidigare i mänsklighetens historia, och den språkliga mångfalden, diversiteten, försvinner betydligt snabbare än biodiversiteten. Massmedia, speciellt

television (vår tids giftgas, som språkforskaren Michael Krauss i Alaska kallar den) är, tillsammans med utbildningssystemen, de viktigaste direkta faktorerna i detta språkmord. Bakgrundsagenter är givetvis olika politiska, ekonomiska, militära och sociala faktorer. Västvärldens eliter är, tillsammans med eliterna i andra delar av världen, till stor del ansvariga.

Språkforskare arbetar i dag med att beskriva världens språkliga mångfald på samma sätt som biologer beskriver och listar världens biologiska mångfald, biodiversitet. Det finns **Röda böcker för hotade språk (Red books for threatened languages)** på samma sätt som för hotade djur, växter och andra biologiska arter. Tabellerna 6 och 7 ger en lista på webadresser för dem.

Table 6. Red lists for threatened animals and plants

<p>The web-sites for the Red Lists of Threatened Plants and Threatened Animals are http://www.rbge.org.uk/data/wcmc/plants.by.taxon.html; http://www.wcmc.org.uk/species/plants/plant_redlist.html; http://www.wcmc.org.uk/species/animals/. These lists are monitored by World Conservation Monitoring Centre, 219 Huntingdon Road, Cambridge CB3 0DL, UK; phone 44-1223-277 314; fax 44-1223-277 136; email info@wcmc.org.uk; more general web-site http://www.wcmc.org.uk/species/data/index.html</p>

Table 7. Red books for threatened languages

<p>For languages, see Europe: http://www.helsinki.fi/~tasalmin/europe_index.html Northeast Asia: http://www.helsinki.fi/~tasalmin/nasia_index.html Asia and the Pacific: http://www.tooyoo.l.u-tokyo.ac.jp/redbook/asiapacific/asia-index.html Africa: http://www.tooyoo.l.u-tokyo.ac.jp/redbook/africa-index.html Databanks for Endangered Finno-Ugric Languages: http://www.helsinki.fi/~tasalmin/deful.html http://www.suri.ee Russia: http://www.eki.ee/books/redbook/</p>
--

De **Röda böckerna** har detaljerade definitioner av graden av hot eller fara. Ett språk är hotat om det har få brukare och svag politisk ställning, och speciellt om barn inte längre lär sig det, dvs när språket inte längre överförs till nästa generation.

Till och med de mest optimistiska realistiska uppskattningarna säger att endast hälften av nuvarande talade språk kommer att vara vid liv eller vara livsduktiga år 2100, om hundra år. Andra är döda, eller "på dödsbädden", dvs barn lär sig inte längre dessa språk. Pessimistiska men fullt realistiska uppskattningar (t.ex. Krauss 1992) antar att 90% av dagens språk kommer att vara döda om hundra år. Eller ännu fler.

Det är klart att det också uppstår nya språk, eller tidigare "dialekter" blir "språk" (serbiska och kroatiska är närliggande exempel), eller mer eller mindre "döda" språk revitaliseras eller uppväcks till liv igen. Det finns en handfull exempel på detta; Kaurna i Australien är ett nytt exempel. Rob Amerys nya bok (2000) beskriver detta. De som nu talar Kaurna säger att **språket** aldrig dog (trots att den sista talaren dog i slutet på 1920-talet); de säger att språket bara sov, i väntan på att bli uppväckt - men allt detta är långt ifrån allmänt. Dessutom är det ganska dumt att först döda språk, och sedan med stod möda försöka återuppliva dem. Detta är ju vad som har skett och fortsätter att ske i många västliga industriländer. Det vore bättre att försäkra språkens fortbestånd nu.

Urfolk, som samer och inuiter, utgör mindre än 5% av världens befolkning, men de lever på och administrerar miljömässigt nästan 20% av världens beboeliga yta och är ansvariga för 60-80% av världens talade språk (t.ex. Posey 1997). Därför är det som sker med urfolks språk avgörande, inte enbart för språklig mångfald i världen, men för världens framtid generellt.

Vad sker med biodiversiteten?

Table 8. Endangered, threatened, moribund - comparison between biological species and languages

Number of species		Extinction rate per year, in thousands		Extinction rate in percent, various alternatives
"pessimis-	"optimis-	pess.	opt.	

tic" NP	tic" NO	EP	EO		
5 million	30 million	150	5	NO+EO (30m+ 5,000)	0,017%
				NP+EP (5m+ 150,000)	3%
				NO+EP (30m+ 150,000)	0,5%
				NP+EO (5m+ 5,000)	0,1%
				"pessimistic realistic"	0,2%
				"optimistic realistic"	0,02%
mammal species	4.400	endangered /threatened*		326	
birds	8,600			231	7,4%
LANG- UAGES	6,700	** ca	6,000		90 %

*"Endangered" species = "species that are in imminent danger of extinction"; "Threatened" species = "species that in the foreseeable future will be in imminent danger of extinction":

** Languages: 90% moribund, endangered, or threatened.

Så här långt har det varit bakgrundsfakta om språk. Nu går vi över till bakgrundsfakta om biodiversitetens försvinnande. Antalet biologiska arter på jorden har uppskattats till mellan 5 och 30 miljoner (tabell 8) Enligt konservativa, dvs optimiska uppskattningar försvinner mer än 5,000 arter varje år; pessimistiska evalueringar påstår att det kan vara så många som 150,000 (Jag baserar dessa beräkningar på en sammanfattning av uppgifter i flera av artiklarna i Heywood, red., 1995 och i Maffi, red., 2001).

Om man använder den mest "optimistiska" siffran för både antalet arter (30 miljoner) och antalet som försvinner/dödas årligen (5,000 per år), blir extinktionsraten 0,017% per år. Med de motsatta, mest "pessimistiska" siffrorna (5 miljoner arter, 150,000 försvinner per år) är den årliga extinktionsraten 3%.

Å andra sidan använder de forskare, som antar att de höga dödsiffrorna gäller, ofta också högre uppskattningar av antalet arter. Om man uppskattar antalet arter till 30 miljoner, och 150,000 av dem försvinner årligen, är extinktionsraten 0,5 per år. Det ser ut att många forskare använder årliga extinktionsrater som varierar mellan 0,2 - jag kallar dessa "pessimistiskt realistiska" - och 0,02 - dem kallar jag "optimistiskt realistiska". Vi har de mest exakta siffrorna för sådana arter som många människor är intresserade i och kan iakttä, t.ex. däggdjur, fåglar och stora växter, medan vi endast har vaga uppskattningar för andra mindre synliga arter, t.ex. bakterier. Av de ca 4,400 däggdjursarterna är t.ex. 326, 7,4% på de hotades lista och av de ca 8,600 kända fågelarterna är 231, 2,7% på de hotades lista.

Om vi bortser från den kumulativa effekten och utför ett förenklat räknestycke, kunde 20% av de nuvarande arterna vara döda om hundra år, kring år 2100 enligt de "pessimistiskt realistiska" forskarna. Enligt de "optimistiskt realistiska" kunde siffran vara 2%.

Table 9. Estimates of dead or moribund species and languages in 2100

Percentage estimated to be dead or moribund around the year 2100	ESTIMATES		
	Biological species	Languages	
	"Optimistic realistic"	2%	50%
"Pessimistic realistic"	20%	90%	

Min slutsats blir då följande (tabell 9):

OPTIMISTISK: 2% av biologiska arter men 50% av språk kan vara döda eller allvarligt hotade om 100 år

PESSIMISTISK: 20% av biologiska arter men 90% av språk kan vara döda eller allvarligt hotade om 100 år.

Hotet mot världens språk är alltså mycket mycket större än hotet mot världens biologiska arter. Vi människor dödar i dag den språkliga diversiteten i betydligt snabbare takt än biodiversiteten.

Många människor är bekymrade för biodiversitetens försvinnande. Varför är det så otroligt få som ens vet om att den språkliga diversiteten försvinner? Varför ropar och skriker folk inte om språkligt folkmord? Var är de stora organisationerna, världskongresserna, topmötena, forskningsmiljarderna? Och var är handlingen? Det är bl.a. detta min senaste bok (2000) handlar om.

Varför borde den språkliga mångfalden bevaras?

Det finns också många människor som säger världen skulle vara ett bättre ställe om vi hade färre språk - det är bara språkforskarna som är intresserade av att vi har många språk och vill bevara till och med de små. När några människor säger att språket är ett folks själ, är inte detta extrem nationalistisk romantik? Vore det inte bättre om alla talade ett enda språk, engelska, och glömde alla andra språk? Då skulle alla förstå varandra, och vi kunde äntligen få fred i världen? Vad världen behöver är några tusen döda språk och ett stort, engelskan, sade en brittisk språkforskare för inte så länge sedan.

Det finns många epistemologiska, filosofiska, språkliga, kulturella, psykologiska och sociologiska argument för bibehållandet av språklig diversitet, någonting som UNESCO har förbundet sig till att göra. Jag skall i det följande ta upp två specifika argument, diversitetsargumentet (som handlar om förhållandet mellan språklig diversitet och biodiversitet) och kreativitetsargumentet (som handlar om en aspekt av den högklassiga flerspråkighetens ekonomi).

Diversitetsargumentet: förhållandet mellan språklig diversitet och biodiversitet

När språk försvinner, försvinner också de kunskaper som är lagrade i språk. Detta omfattar bl.a. kunskaper om hur man upprätthåller en ekologisk balans i naturen (och mellan människor, och vidare mellan mänskligheten och kosmos).

Språklig och kulturell mångfald, diversitet, visar ett korrelationssamband med biodiversitet. Där det finns stor biologisk mångfald finns det ofta också många språk och kulturer, och där det finns få språk, finns det också ofta få arter (se t.ex. Harmon 1995, 2002).

Table 10. Endemism in languages and higher vertebrates: a comparison of the top 25 countries

Endemic languages	Number	Endemic higher vertebrates	Number
1. PAPUA NEW GUINEA	847	1. AUSTRALIA	1.346
2. INDONESIA	655	2. MEXICO	761
3. Nigeria	376	3. BRAZIL	725
4. INDIA	309	4. INDONESIA	673
5. AUSTRALIA	261	5. Madagascar	537
6. MEXICO	230	6. PHILIPPINES	437
7. CAMEROON	201	7. INDIA	373
8. BRAZIL	185	8. PERU	332
9. ZAIRE	158	9. COLOMBIA	330
10. PHILIPPINES	153	10. Ecuador	294
11. USA	143	11. USA	284
12. Vanuatu	105	12. CHINA	256
13. TANZANIA	101	13. PAPUA NEW GUINEA	203
14. Sudan	97	14. Venezuela	186
15. Malaysia	92	15. Argentina	168
16. ETHIOPIA	90	16. Cuba	152
17. CHINA	77	17. South Africa	146
18. PERU	75	18. ZAIRE	134
19. Chad	74	19. Sri Lanka	126

20. Russia	71	20. New Zealand	120
21. SOLOMON ISLANDS	69	21. TANZANIA	113
22. Nepal	68	22. Japan	112
23. COLOMBIA	55	23. CAMEROON	105
24. Côte d'Ivoire	51	24. SOLOMON ISLANDS	101
25. Canada	47	25. ETHIOPIA	88
		26. Somalia	88

David Harmon (1995:14) som är generalsekreterare i Terralingua, en organisation som stöder världens hotade språk och undersöker relationerna mellan språklig, kulturell och biologisk diversitet (<http://www.terralingua.org>), har sett på korrelationer mellan biologisk och språklig mångfald (tabell 10). Han har t.ex. jämfört endemism av språk och högre ryggradsdjur (däggdjur, fåglar, reptiler och amfibier), så att han har använt listor med de 25 länder i världen som har mest språk och mest högre ryggradsdjur. Jag har i tabell 10 markerat de länder som finns på bägge listorna med feta stora bokstäver. 16 av de 25 länderna är på bägge listorna, ett sammanfall på 64%. Enligt Harmon (1995:6) "är det mycket osannolikt att sammanfallet skulle vara tillfälligt".

Table 11. Endemism in language compared with rankings of biodiversity

Country	<i>Rank, Number of..</i>				On Megadiversity List?
	Endemic Languages	Endemic Vertebrates	Flowering Plants	Endemic Bird Areas	
Papua New Guinea	1	13	18	6	Yes
Indonesia	2	4	7	1	Yes
Nigeria	3				
India	4	7	12	11	Yes
Australia	5	1	11	9	Yes
Mexico	6	2	4	2	Yes
Cameroon	7	23	24		
Brazil	8	3	1	4	Yes
Dem Rep of Congo	9	18	17		Yes
Philippines	10	6	25	11	Yes
USA	11	11	9	15	Yes
Vanuatu	12				
Tanzania	13	21	19	14	
Sudan	14				
Malaysia	15		14		Yes
Ethiopia	16	25			
China	17	12	3	6	Yes
Peru	18	8	13	3	Yes
Chad	19				
Russia	20		6		
Solomon Islands	21	24			
Nepal	22		22		
Colombia	23	9	2	5	Yes
Côte d'Ivoire	24				
Canada	25				

Figures for Ethiopia include Eritrea. Endemic vertebrate figures for Papua New Guinea, China, and USA do not include reptiles because the number of endemic species is not reported in the source table. Flowering plant species include non-endemics. "Megadiversity countries" (17 total) have been identified as those likely to contain a large percentage of global species richness. Thirteen out of the 17 (all except for South Africa, Venezuela, Ecuador, Madagascar) are listed above. See Harmon, forthcoming, for sources

David Harmon får samma resultat med blommande växter och språk, fjärilar och språk, osv., en hög korrelation mellan länder med biologisk och språklig megadiversitet (tabell 11). Och både biodiversitet och språklig diversitet tenderar att växa ju mer vi närmar oss ekvatorn.

Men ny spännande forskning visar att förhållandet mellan språklig diversitet och biodiversitet antagligen inte är endast en korrelationsrelation utan också en kausal relation: bägge typer av diversitet ser ut att ömsesidigt påverka och stöda varandra (se Maffi 2000). Detta är ju någonting som urfolk alltid har vetat, men nu börjar vi också få andra typer av vetenskaplig evidens för det. Den första stora bok som uppsummerar evidensen för kausaliteten (redigerad av Darrell Posey, för FNs Environmental Programme, UNEP) kom ut i december 1999. Den heter **Cultural and Spiritual Values of Biodiversity. A Complementary Contribution to the Global Biodiversity Assessment**. Den andra (redigerad av Luisa Maffi), kom 2001. I Poseys bok har Luisa Maffi, Terralinguas president, och jag, skrivit största delen av artikeln om språk (Maffi, Skutnabb-Kangas & Andrianarivo 1999; se också artiklar i Maffi, ed., 2001). Vår slutsats är att om den långvariga sam-evolutionen (gemensamma utvecklingen) som människor har haft med sina omgivningar sedan urminnes tider, plötsligt blir avbruten, på det sättet som den blir när språk plötsligt dödas, utan att människor och natur få en möjlighet att anpassa sig, kan vi vänta oss en katastrof. Den anpassningen räknas i hundratals år, inte decennier (se Mühlhäusler, 1996). Nyanser i kunskaper om t.ex. medicinalväxter försvinner t.ex. hos urfolk i Mexico när ungdomen blir tvåspråkig utan att få undervisning i och på sitt eget språk - kunskapen överförs inte till spanskan som inte har ett ordförråd för dessa nyanser (se Luisa Maffis doktorsavhandling, 1994).

Det betyder att om språk dödas, försvinner också många av förutsättningarna för att upprätthålla biodiversitet. I sista ända kan det betyda planetens död. Världens språkliga (och därmed oftast också kulturella) mångfald är vår skattekammar för historiskt utvecklad kunskap. Den omfattar kunskap om hur man upprätthåller och använder på ett förnybart sätt några av världens mest sårbara och mest artrika omgivningar. Om vi under de nästa 100 åren dödar 50-90% av världens språk, dödar vi också denna kunskap och underminerar därmed allvarligt våra möjligheter för liv på denna planet. Att döda språklig diversitet är precis som att döda biodiversitet en farlig typ av reduktionism. Monokulturer är sårbara, oberoende av om vi talar om jordbruk (agrikultur - "cultura" på latin betyder "odling"), hortikultur, ensartade husdjur, eller språk och kulturer. Vi ser denna sårbarhet på allt mer dramatiska sätt när djur, bakterier och växter bliver mer och mer resistenta mot antibiotica, pesticider, ocs, och när dessa resistenta arter börjar sprida sig - och vi har bara sett spetsen av isberget. Med genetisk manipulation tornar problemen sig snabbt.

För att kunna lösa de problem som vi själv skapar behöver vi ett potential för lateralt tänkande. Vi behöver så många och så sinsemellan olika kulturer och språk som möjligt, med så många olika typer av kunskaper och idéer som möjligt. Ingen vet vilka grupper som har den rätta medicinen för varje speciellt problem - därför måste all kunskap bevaras levande. Därför måste mångfalden fortsätta att blomstra.

För att detta skall kunna ske är högklassig flerspråkighet nödvändig. De som är flerspråkiga i dagens värld, av nödtvång och frivilligt, är minoriteter och urfolk. Men **alla** behöver bli flerspråkiga, också språkliga majoriteter, och att kunna enbart engelska eller engelska i tillägg till modersmålet, räcker inte på långt när.

Efter att nu ha diskuterat en aspekt av diversitetsargumentet för varför alla världens språk borde bevaras går jag härnäst över till en kort presentation av kreativitetsargumentet.

Kreativitetsargumentet: enspråkiga är OUT: världen och arbetslivet behöver flerspråkiga

I industrisamhället producerade man mest konkreta saker: kläder, bilar, kylskåp, osv., och i ett senare skede också service: barnpassning, hårklippning, städning, matlagning, äldreomsorg. I det framtida informationssamhället väger många konkreta produkter, t.ex. datachips, väldigt lite, jämfört med industrisamhällets tunga produkter. Och service väger också lite. Det är klart att informationssamhället också producerar materiella produkter, men en stor del av den materiella produktionen kommer att utföras av robotar. Det som **människor** kommer att producera är i hög grad kunskap och idéer, och dessa förmedlas givetvis främst genom språk (och visuella symboler). När man transporterar industrisamhällets tunga produkter, tär det på världens resurser och orsakar förorening. Det mesta av dessa produkter borde därför produceras så lokalt som möjligt och transporteras så lite som möjligt - och detta omfattar också mat. Genomsnittligt har t.ex. maten på bordet i USA rest 2000 mil (Lehman & Krebs 1996:122), och det är vanvett. Informationssamhällets lätta produkter, idéer och kunskap, borde däremot cirkulera internationellt så mycket som möjligt. I informationssamhället kommer de länder att klara sig bra som har tillgång till mångfaldiga idéer och kunskaper. Det förutsätter att de har många flerspråkiga, flerkulturella personer. Dessa har nämligen en hög kapacitet för divergent tänkande och kognitiv flexibilitet, som vi snart skall se. Därför kan de som grupp producera mycket nytt kulturell kapital, nya idéer och ny kunskap, som sedan kan omsättas i ekonomiska kapital av olika slag. Men det har varit en tendens i många västliga länder att förhindra den typ av utbildning och verklig integration av samhället, som skulle "producera" de flerspråkiga flerkulturella kreativa individerna i stor skala. Och här heter den konkreta skurken skolan.

Högklassigt tvåspråkiga har klarat sig bättre än motsvarande enspråkiga (och mindre tvåspråkiga) på olika test som mäter

- vissa aspekter av allmän intelligens
- vissa aspekter av kreativitet
- divergent tänkande
- kognitiv flexibilitet, och
- förmåga att observera och avkoda icke-språklig återkoppling (feedback).
- Det finns också belägg för att högklassigt tvåspråkiga lär sig ytterligare språk bättre och fortare än de som är mer eller mindre enspråkiga när de startar, och bättre än de som visserligen är tvåspråkiga men inte kan läsa och skriva det ena språket, modersmålet (t.ex. Swain et al. 1990). Dessutom vet man t.ex. från en liten undersökning från ett flyktingläger i Laos bland två grupper av flyktingar från en urfolksgrupp (som inte hade Lao som modersmål) att de, som kunde läsa sitt modersmål trots att de aldrig hade gått i någon skola, lärde sig engelska snabbare än andra från samma grupp som **hade** gått i skola, men på Lao, och som kunde läsa och skriva Lao men inte läsa eller skriva sitt eget modersmål.

Kreativitet, kognitiv flexibilitet och divergent tänkande är förutsättningar för innovation, både när man producerar ting och när man producerar idéer och kunskap. Flerspråkighet främjar både kreativitet och divergent tänkande, och investeringar följer i kölvattnet av innovationer och kreativitet. I informationssamhället kommer alltså de länder att klara sig ekonomiskt bra där flerspråkighet har varit och är normen, också bland människor som har ingen eller lite formell utbildning, och där det finns en rik språklig och kulturell mångfald som ju omfattar en mångfald av olika typer av kunskap. Det förutsätter att de flerspråkiga får tillgång till att utväxla och förfina sina kunskaper och idéer - och det kan vara fullt möjligt i en framtida värld som styrs av chips- och satellitdrivna informationsnätverk.

Table 12. Share of world economy of the Big Five

Share of world economy	1997	2020
The Big Five (Brazil, China, India, Indonesia, Russia)	21%	35%
Europe and North America	23%	? under 10% ?

Source: McRae 1997, reported in **Global English Newsletter** 2, 1999, item 5

Jag sade tidigare att Europa är språkligt sett otroligt fattigt, och Nordamerika är också relativt fattigt. I det informationssamhälle som jag har skitserat, kommer Europa och Nordamerika, trots vårt teknologiska försprång, sannolikt att vara också ekonomiskt relativt mycket fattigare än nu, delvis eftersom vi mördar våra språkliga och kulturella förutsättningar för att klara oss. Jag visar endast två mycket förenklade tabeller från lingvister som förutser detta. Den första (tabell 12) visar några världsdelars relativa andel av världsekonomin. De Fem Storas (Brasilien, Kina, Indien, Indonesien och Ryssland) andel av världsekonomin är nu 21%, men denna andel förutses stiga till 35% redan år 2020. Europas och Nordamerikas andel (i dag 23%) förutses gå ned drastiskt, eventuellt så lågt som till 10%. Språkligt sett ser det ut att endast Indien främjar växten av engelskan.

Table 13. Share of the world's wealth

Share of the world's wealth	1997	2050
"Asia" (excluding Japan)	21%	60%
The Big Three (Europe, North America & Japan)	55%	12%
The rest of the world	24%	28%

Source: Graddol 1997:29

David Graddol (1997:29) har en liknande prognos. "De Tre Stora", Europa, Nordamerika och Japan, råder i dag över 55% av världens rikedom medan Asien har 21% och resten av världen 24%. År 2050 kommer de Tre Stora att ha fallit till 12% medan Asien är vid 60% och resten vid 28%. Den växande medvetenheten i stora delar av Asien om förhållandet mellan att stöda sitt eget språk och sin egen kultur, och ekonomisk växt, och motståndet mot både kulturell och dels också språklig imperialism (se Phillipson, 1992, 1998; Pennycook, 1994, 1996), kommer säkert att påverka prognosen. Vi kan redan nu se att eliterna i "tigerekonomierna" (t.ex. två av Singapores premiärministrar) ångrar att de har bidragit till den subtraktiva spridningen av engelskan; det finns planer att stärka de asiatiska modersmålets roll i utbildningen

Ekonomen François Grin skriver att många människor i världen redan **har** mycket bra kunskaper i engelska, och ännu fler kommer att ha det framtiden. Trots att engelskkunskaperna ännu i dag kan ge ett högt avkast ekonomiskt,

kommer detta inte längre att vara fallet om ganska få år. Grin argumenterar att folk som endast har bra engelska plus sitt modersmål, kommer att få färre chanser och mindre ROI (Return On Investment), mindre avkast på sin investering, än högklassigt flerspråkiga. Detta kommer speciellt att vara fallet för dem vilkas modersmål INTE är ett av de övriga stora språken. Mycket bra kunskaper i **flera** språk kommer att vara en nödvändig förutsättning för många jobb på hög nivå, jobb med hög lön, och många av de verkligt intressanta jobben (se också García, 1995; García & Otheguy, 1994; Lang, 1993).

Men i denna typ av flerspråkighet kommer belöningen av investeringen att vara högre för andra språk än engelskan, som Grin också visar i en stor studie i Schweiz (Grin, 1995a,b, 1996 - se också andra referenser till Grin för flerspråkighetens ekonomi).

I Grins undersökning, gav "perfekt" engelska (10-15% av de intervjuade, beroende på dimensionen) den högsta lönnivån, för talare av både tyska och franska i Schweiz. Men redan i dag ger "bara" "goda kunskaper" i engelska (nivå 2 i undersökningen) **mindre** i lön för både tysk- och fransktalande än det att de har goda färdigheter i **varandras** språk, alltså goda kunskaper i tyska för fransktalande och goda kunskaper i franska för tysktalande. Också andra prognoser från flera länder (t.ex. Graddol 1997) förutser att engelskkunskaper, t.o.m. på mycket hög nivå blir allt vanligare. Om kort tid, när Europa, USA och Kanada blir internationellt sett mindre viktiga ekonomiskt sett, någonting som ser ut att bli fallet, kommer t.o.m. infödda kunskaper i engelska att föra ingenvart - det kommer att finnas för många människor som har denna kvalifikation. Högklassig kompetens i engelska kommer att vara som läs- och skrivfärdighet i går och färdigheten att använda en datamaskin i morgon (eller redan i dag i västvärlden), en självklar, nödvändig grundläggande förutsättning, ett självklart krav, **men inte tillräckligt för någonting som helst**. Teorier om tillgång och efterfrågan förutsätter att när många människor har det som tidigare var en sällsynt vara, går priset ner. När en relativt hög andel av ett lands eller en regions eller världens befolkning har "perfekta" engelskkunskaper, kommer värdet av dessa kunskaper som ett ekonomiskt incitament att gå ner.

Table 14. Average number of languages spoken by business executives

Netherlands 3,9

Sweden 3,4

Brazil 2,9

Germany 2,7; Philippines 2,7, France 2,7

Singapore 2,6, Japan 2,6

Mexico 2,5, South Korea 2,5

Hong Kong 2,3

Canada 1,8

New Zealand 1,6

UK 1,5, USA 1,5

Australia 1,4

Rosen et al. (2000), 75 CEOs from 28 countries; total yearly sales of companies US\$ (725 billion); number of employees 3,5 million, number of countries with company operations 200 (p. 27).

De ekonomiska eliterna i länder utanför dem, som har engelska som det dominanta modersmålet för befolkningen, börjar givetvis vara förberedda för detta, och ser fördelarna med att kunna flera språk (Tabell 14). I Rosen et al.'s intervjustudie (2000) intervjuades 75 direktörer (CEOs) av stora multinationella företag från 28 länder. Företagens totala årliga försäljning var på 725 miljarder US\$ (725 billion); de hade sammanlagt 3,5 miljon anställda; företagen opererade i 200 länder (p. 27).

Vad många av dessa studier visar är alltså att högklassig flerspråkighet lönar sig, och att man helst skall kunna ett eller flera språk utöver de "stora". Enbart engelska och modersmålet klarar man sig inte långt med. Och enspråkigt engelskspråkiga kommer att vara de stora förlorarna. Om hundra år kommer vi flerspråkiga antagligen att visa fram frivilligt enspråkigt engelskspråkiga, dvs sådana som kunde ha lärt sig andra språk men som valde att inte göra det, i patologiska museer.

Språk som problem, rätt eller resurs?

Speciellt i den nordamerikanska diskussionen har man använt en distinktion som presenterades av forskaren Richard Ruiz (1984). Han påstod att ett minoritetsspråk kan ses som ett **problem**, som en **rätt** eller som en **resurs**, och såg alla dessa tre som **alternativ** till varandra. I den amerikanska diskussionen har vissa därför ansett att det att tala för språkliga rättigheter står i motsättning till att se minoritetsspråk som en resurs. Detta är givetvis en **falsk motsättning**: minoritetsspråk och **urfolkspråk måste få språkliga rättigheter för att de skall kunna bli och upplevas som resurser, inte som problem** (se Kontra et al. 1999 för en diskussion). Vad man borde göra är att medvetet arbeta för en kombination av att se minoritetsspråk och urfolkspråk som **både en rätt och en resurs**, och att basera alla

undervisningsinitiativ och andra tilltag på att främja den filosofin. Detta är vad många forskare och lärare i t.e.x Sydafrika med dess 11 officiella språk försöker göra (t.ex. Alexander 2000, Desai 2000, Heugh 2000).

Jag konkretiserar med ett samiskt exempel. Den äldre generationen av samer och eventuellt också vissa grönländare, de som blev mobbade på grund av samiskan, som inte hade någon undervisning i skolan i eller på samiska, som ofta blev tvingade att skämmas för samiskan och samiskheten, och som blev lurade till att tro att de hjälpte sina barn om de inte talade samiska med dem, har varit tvingade av samhället att uppleva samiskan som ett problem. En del av dem (och eventuellt också deras barn) kan till och med i dag motsätta sig språkliga rättigheter till samiskan, och det är svårt för dem att se samiskan som en resurs. Många av dem kan också tro på en annan gammal antingen/eller myt (maximum exposure fallacy, see, e.g. Cummins 1996, 2000) den som säger att man, för att kunna lära sig norska (eller svenska eller finska) verkligen bra, måste tidsmässigt satsa på så mycket norska som möjligt, också när det leder till dåliga eller inga kunskaper i samiska. Man kan anta att en del av dem i den samisktalande gruppen som i en ny stor samisk undersökning (*Bruk av samisk språk*, 2000) är negativa till (fler) rättigheter till samiskan representerar dessa "samiskan som ett problem" och "antingen samiska eller norska, bägge är inte möjliga" åsikter/myter. Mera information om den högklassiga flerspråkighetens fördelar, och om de falska myterna, borde finnas tillgängligt för vanliga människor.

Språkligt folk mord i utbildning

Definitioner av (språkligt) folk mord

Termer som "att döda/mörda språk" och "språkligt folk mord" är emotionellt starka och måste definieras.

Table 15. 1948 UN International Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (E 794, 1948), definitions of genocide

1948 UN International Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide Article II(e), ' <i>forcibly transferring children of the group to another group</i> '; and Article II(b), ' <i>causing serious bodily or mental harm to members of the group</i> '; emphasis added).
--

Jag använder två typer av FN definitioner av folk mord, de två som fortfarande finns med i FN:s Folkmordskonvention och en som fanns med i det sista utkastet men som röstades ut i FN:s generalförsamling 1948. De två för oss relevanta definitioner från konventionen är IIe och IIb, se Tabell 15.

Article II(e), '*forcibly transferring children of the group to another group*'; and
Article II(b), '*causing serious bodily or mental harm to members of the group*'; emphasis added).

Table 16. 1945 final draft of the UN Genocide Convention, definition of linguistic genocide

Article III(1) ' <i>Prohibiting the use of the language of the group in daily intercourse or in schools, or the printing and circulation of publications in the language of the group</i> '

Included in Article III in the final draft of what became The Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (E 794, 1948) of the United Nations. Article III was voted down, and is NOT part of the final Convention.

CLAIM: "PROHIBITION" CAN BE DIRECT OR INDIRECT.

If the minority language is not used as the main medium of education and childcare, the use of the minority language is indirectly prohibited in daily intercourse/in schools, i.e. it is a question of linguistic genocide.
--

Den andra typen är den specifika definitionen om **språkligt** folk mord som röstades ned av 16 stater 1948 när FN:s Generalförsamling behandlade konventionen. Trots att Artikel III från det sista utkastet inte kom med, var det bred enighet om själva definitionen av språkligt folk mord.

Article III(1) '*Prohibiting the use of the language of the group in daily intercourse or in schools, or the printing and circulation of publications in the language of the group*'.

Förhindrandet, "prohibition", kan vara direkt eller indirekt. Om man inte har minoritetslärare i förskolan/skolan och om minoritetsspråket inte används som det huvudsakliga undervisningsspråket, har man indirekt förhindrat användandet av

språket "i daglig samvaro eller i skolan", dvs det är en fråga om språkligt folk mord. Min senaste bok (2000) ger hundratals exempel på detta förhindrande och de skador som kan följa.

Tillämpning på utbildning

Det finns en ganska omfattande litteratur, både i forskning och i skönlitteratur, där man beskriver hur det första språket tynar bort och försvinner. Språklig assimilation är ett nästan oundvikligt långtidsresultat av formell utbildning som inte sker på barnets modersmål. Ett par exempel. Sandra Kouritzin (1999) beskriver många fall i Kanada där folk som hon intervjuade hade förlorat så mycket av sitt modersmål innanför en generation att de t.ex. inte längre var i stånd att tala med sina föräldrar eller släktingar på det gamla modersmålet. Lily Wong Fillmore har beskrivit följderna av detta för familjer i USA (1991). Peter Mühlhäusler diskuterar resultat av språklig imperialism i Stillahavsområdet (1996). Pirjo Janulf (1998) visar i sin longitudinella studie av finska invandrades barn i Sverige att inte en enda av dem som hade hela sin utbildning på svenska talade finska till sina egna barn. Också om de själva kanske inte hade glömt sin finska helt, kan man säga att deras barn hade "med tvång överflyttats" till majoritetsgruppen, i alla fall språkligt.

Och detta är vad som sker med miljoner av brukare av hotade språk överallt i världen. Föräldrarna har inte "valt" en undervisningsmodell som leder till **påtvingad assimilation**, när föräldrarna **måste** placera sina barn i majoritetsspråkiga förskolor och klasser eftersom det inte finns alternativ där det hotade urfolksspråket eller minoritetsspråket skulle vara det huvudsakliga undervisningsspråket. På samma sätt kan man inte tala om föräldrarnas frivilliga "val" om föräldrarna har tvingats till att skämmas för sitt språk eller till att genom falska argument tro att de "hjälp" sina barn om de talar majoritetsspråket hemma. Tvungen assimilation är inte frivillig om föräldrarna inte har tillräcklig tillgång till pålitlig information om långtidskonsekvenserna av de olika utbildningsalternativen och -valen. Eller om man har fått dem att tro på falska "antingen/eller" teorier: "du måste välja mellan en (romantisk) stark identitet för ditt barn, genom modersmålet, eller möjligheter på arbetsmarknaden, genom det dominanta språket - du kan inte få bägge." För att överflyttandet till den majoritetsspråkstalande gruppen skulle kunna vara frivilligt och alltså inte påtvingat, borde utbildningsalternativ finnas och föräldrarna borde ha tillräckligt med information om långtidskonsekvenserna. Detta är ytterst sällan fallet. Därför kan man beteckna situationer där barn förlorar deras första språk som ett resultat av påtvingad assimilation och där de alltså "med tvång överflyttas till en annan grupp" som **folk mord enligt Artikel IIe**.

Det finns också en mängd forskning och statistik om de mentala skador ("mental harm") som tvungen assimilation kan orsaka, i utbildning och i övrigt. Detta omfattar också hot mot demokrati och jämlikhet. Jag har i en artikel i tryck beskrivit flera exempel från Afrika, Australien och Nordamerika samt från utbildning av döva. Här presenterar jag bara några konklusioner av exemplen. I Edward Williams' undersökning med nästan 1500 elever i Zambia och Kenya klarade sig de barn som undervisades på modersmålet bättre också i engelska än de barn som undervisades helt på engelska. Dessutom blev de betydligt mera tvåspråkiga. Undervisning på modersmålet ledde till mindre sociala och könsmissiga klyftor, medan undervisning på engelska också ledde till att största delen av eleverna "have very weak or zero reading competence in two languages" (Williams 1998:62). Williams konkluderar att

[f]or the majority of children in both countries the test results, and classroom observations, suggest there is a clear risk that the policy of using English as a vehicular language may contribute to **stunting, rather than promoting, academic and cognitive growth** (ibid., 63-64; emphasis added).

Detta faller in under FN:s folk mordsdefinition "*causing serious bodily or mental harm to members of the group*".

En liknande konklusion kommer Anne Lowell och Brian Devlin i Australien till i sin artikel (1999) "Miscommunication between Aboriginal Students and their Non-Aboriginal Teachers in a Bilingual School".

It is clearly demonstrated that "even by late primary school, children often did not comprehend classroom instructions in English" (p. 137). "Communication breakdowns occurred frequently between children and their non-Aboriginal teachers" (p. 138), with the result that "the extent of miscommunication **severely inhibited the children's education** when English was the language of instruction and interaction" (p. 137; emphasis added). In the conclusions and recommendations the authors say that "the use of a language of instruction in which the children do not have sufficient competence is the **greatest barrier to successful classroom learning** for Aboriginal Children" (p. 156; emphasis added).

John Baugh från Stanford University drar i sin artikel "Educational Malpractice and the Miseducation of Language Minority Students" (2000) en parallel mellan hur läkare kan felbehandla (maltreat) patienter och hur minoritetselever (också elever som inte har "mainstream US English" som sitt första språk, t.ex. talare av Ebonics/Black

English), ofta behandlas i utbildningssystemet. Skadan som de blir påförda av denna "**maltreatment and miseducation**" faller också in under FN:s definition "*causing serious bodily or mental harm to members of the group*".

Ytterligare ett exempel av assimilationistisk språkränkningsutbildning har vi i oral utbildning av döva där teckenspråk inte används. Detta orsakar också ofta psykologiska skador, bl.a. "**serious prevention or delay of cognitive growth potential**" (e.g. Branson & Miller 1998, Jokinen 2000).

Alla dessa exempel faller in under folkmord enligt Artikel II(b). I alla dessa situationer är det skolan som förhindrar bruk av gruppens språk.

Vi kan sammanfatta diskussionen här genom begreppen **subtraktiv och additiv inläring (av språk eller kulturer)**, och sedan begreppen **assimilation och integration**.

Subtraktiv inläring betyder att det nya lärs in **på bekostnad av** det gamla; man subtraherar från den existerande kompetensen, i stället för att lägga till. Igen ett exempel från samiskan. När en stor del av dagens gamla samer startade i norsk skola, var inläringssituationen fortfarande subtraktiv; norskan skulle inläras på bekostnad av samiskan som inte vidareutvecklades av skolan och som skolan ofta försökte begränsa eller rentav döda. Att dessa samer inte har givit upp samiskan har skett **trots** skolan, och de borde hedras för det.

I **additiv** inläring lärs det nya **i tillägg till** det gamla, och bägge utvecklas. Många samisktalande barn och unga får i dag lära sig norska additivt (i språkskyddsprogram). En del norsktalande barn med samisk familjebakgrund, och ganska få norsktalande barn utan samisk familjebakgrund, får i dag lära sig samiska additivt (i språkbadsprogram). Additiv språk- och kulturinläring är alltid bra; subtraktiv inläring visar på gruppnivå dåliga resultat och borde inte få förekomma i utbildningsinstitutioner i länder som vill kallas civiliserade, och som följer internationella standarder om mänskliga rättigheter som Haagrekommandationerna (se nedan) presenterar dem.

Assimilation och integration kan analyseras och definieras på hundratals olika sätt. Jag definierar dem för ändamålet här på följande sätt:

Assimilation är påtvingad subtraktiv inläring av en annan (dominant) kultur och ett annat språk av en (dominerad minoritets)grupp. Assimilation betyder tvångsmässig (och i några få fall frivillig) överflyttning till en annan grupp.

Integration är formande av gemensamma karakteristika i en etniskt heterogen population. Integration karakteriseras av frivillig ömsesidig additiv inläring av andra kulturer och språk. Integration betyder att man väljer att tillhöra fler än en (inklusive) grupp.

Om subtraktiv inläring av ett dominant språk görs till en **villkorlös plikt** för en dominerad grupp, har vi att göra med assimilation. Att göra additiv inläring av ett dominant språk till en **rätt** för de dominerade grupper, samtidigt som additiv inläring av minoritetsspråk görs till en rätt för den dominerande gruppen, karakteriserar integration. Subtraktiv inläring är vad som dödar språk, additiv inläring kan bibehålla och vidareutveckla dem och leda till högklassig flerspråkighet på individuell nivå. Det som världen behöver för att språklig mångfald skall kunna bestå är därför bl.a. additiv inläring av andra språk. I Europa och Nordamerika deltar både invandrarminoritetsundervisning och utvecklingssamarbete i att döda små språk eller att inte utvärda västvärldens mångfaldspotential. Alla dödaspråk är involverade i liknande destruktiva subtraktiva processer (arabiska, Bahasa, spanska, kinesiska ...), med engelskans som dagens Tyrannosaurus Rex (Swales 1997).

En diglossisk arbetsfördelning, med europeiska språk för högstatusfunktioner och andra språk för "mindre värda" funktioner bekräftar en ojämlig odemokratisk språklig världshierarki. Vi övertalas till att tro på att globalisering på något sätt förutsätter och kräver homogenisering, också språkligt sett. Denna falska tro måste problematiseras, dekonstrueras och motarbetas - det är helt enkelt inte sant.

Kan dagens språkliga mänskliga rättigheter i utbildningen motarbeta språkligt folkmord?

Människorättighetsinstrumenten beskyddar inte språkliga människorättigheter i utbildning

Att använda systemet med mänskliga rättigheter skulle kunna ses som **en** möjlig väg framåt. Katarina Tomaševski, jurist specialiserad på mänskliga rättigheter och just nu FN:s specialrapportör på utbildning, säger följande (1996:104). I stället för att ge marknadskrafterna fritt spel, borde mänskliga rättigheter, speciellt ekonomiska och sociala rättigheter, fungera som **korrektiv gentemot den "fria marknaden"**. Det första internationella människorättighetsdokumentet förbjöd slaveri. Det betyder att människor inte borde behandlas som ting som kan säljas och köpas på marknaden. ILO (The International Labour Organisation) har lagt till att arbetskraft inte bör behandlas som ting på marknaden. Men prislapparna skall tas bort från andra områden också. Tomaševski säger (ibid., 104) att

The purpose of international human rights law is ... to overrule the law of supply and demand and remove price-tags from people and from necessities for their survival.

Dessa "nödvändigheter för att upprätthålla livet" omfattar inte enbart grundläggande mat och bostad (som faller in under ekonomiska och sociala rättigheter), men också det basala för att kunna upprätthålla ett värdigt liv. Detta omfattar flera basala civila, politiska **och kulturella** rättigheter, och bland dem språkliga mänskliga rättigheter.

En förutsättning för att göra slut på språkligt folkförföljelser i utbildning är alltså att språkliga mänskliga rättigheter, speciellt i utbildning, existerar och blir respekterade, på papper, genom ratifikationer, och i praktiken, genom implementering. Jag behandlade många av instrumenten ingående förra gången jag höll ett plenarföredrag på ASLA (1996), också de "nya" instrument som Sverige nyligen har ratificerat, och vill inte upprepa något av det här, speciellt eftersom ganska lite har skett på 4 år. Jag har också ett kapitel på nästan 90 sidor om dem i min nya bok för dem som vill läsa mer. Jag och andra har visat i många analyser av både aktuella och planerade instrument att mänskliga rättigheter som de ser ut i dag är fullständigt otillräckliga för att beskydda språkliga rättigheter, och speciellt de viktigaste rättigheterna som har att göra med rätten till utbildning på modersmålet (se bibliografien). Språk, speciellt i utbildning, får en betydligt ringare behandling i dessa instrument än andra mänskliga karakteristika, t.ex. kön, "ras" eller religion. Språk försvinner i många fall i de artiklar som behandlar utbildning. Om språk tas med, är utbildningsartiklarna så fulla av modifieringar, undantag och vaga formuleringar att mycket av det är i stort sett oanvändbart. Ytterligare skäl för pessimism ger det faktum att människorättigheter i allt högre grad används som en ny hypokritisk mantra i stormaktspolitik.

Alternativ som respekterar språkliga mänskliga rättigheter i utbildning och stöder flerspråkighet och språklig mångfald

Jag ger här endast en lista över några positiva utvecklingar, med webadresser där man kan läsa mer om dem (Tabell 17).

Table 17. Examples of positive recent human rights instruments, draft instruments, recommendations, declarations or comments

1. **UN, Human Rights Committee: General Comment on UN International Covenant on Civil and Political Rights, Article 27** (4 April 1996, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.5).
2. **UN, Working Group on Indigenous Populations: Draft Declaration on the Rights of Indigenous Peoples;** <http://www.unhchr.ch/html/menu4/subres/9445.htm>.
3. **CIEMEN (Mercator Programme, Linguistic Rights and Law); The International Pen Club (Committee for Translation and Linguistic Rights): The draft Universal Declaration of Linguistic Rights** (handed over to UNESCO in June 1997); <<http://www.troc.es/ciemen/mercator/index-gb.htm>>.
4. **The Third World Network, Malaysia; The Cultural Environment Movement, USA; and the World Association of Community Radio Broadcasters, AMARC: People's Communication Charter** (including an International Hearing on Language Rights, in May 1999, in the Hague; <http://www.waag.org/pcc>).
5. **OSCE, High Commissioner on National Minorities: The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities & Explanatory Note;** <http://www.osce.org/>.
6. **The 1997 Harare Declaration** from an OAU (Organisation for African Unity) Conference of Ministers on Language Policies in Africa.
7. **The Asmara Declaration on African Languages and Literatures, 17 Jan. 2000 ;** <http://www.outreach.psu.edu/C&I/AllOdds/declaration.html>.

Den mest direkt utbildningsrelaterade är nummer 5 på listan, **The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities & Explanatory Note** (1996), från OSCE (Organisation for Security and Cooperation in Europe, 55 medlemsstater) High Commissioner on National Minorities. De representerar en auktoritativ tolkning av minimiskyddet i dagens standarder för människorättigheter, och gäller också för invandrarminoriteter. Tabell 18 visar de viktigaste artiklarna i rekommendationerna. Lägga speciellt märke till den sista meningen, den om språkdräkningsprogram, dvs den form av utbildning som är den vanligaste i västvärlden för de allra flesta urfolk och minoriteter:

[S]ubmersion-type approaches whereby the curriculum is taught exclusively through the medium of the State language and minority children are entirely integrated into classes with children of the majority are not in line with international standards.

Sverige bryter alltså grovt mot Haagrekommendationerna i sin utbildning av både urfolk och alla minoriteter. Det gör de flesta andra medlemsländer också. Det språkliga folkförföljelset fortsätter ohindrat. Om Haagrekommendationerna efterlevdes, kunde det språkliga folkförföljelset stoppas. Och det vore fullt möjligt att göra det i praktiken, såsom många exempel visar

(artiklar i **Multilingualism for All** (Skutnabb-Kangas, ed., 1995) eller **Indigenous community-based education** (May, ed., 1999) beskriver i detalj hur detta skulle kunna göras; se också Cenoz & Genesee (eds) 1998, Cenoz & Jessner (eds) 2000, Cummins 2000, Huss 1999, Huss et al., i tryck, Skutnabb-Kangas 1996a, b, 2000).

Table 18. Articles 11-14 and the Note on submersion education from The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities & Explanatory Note

11) The first years of education are of pivotal importance in a child's development. Educational research suggests that the medium of teaching at pre-school and kindergarten levels should ideally be the child's language. Wherever possible, States should create conditions enabling parents to avail themselves of this option.

12) Research also indicates that in primary school the curriculum should ideally be taught in the minority language. The minority language should be taught as a subject on a regular basis. The State language should also be taught as a subject on a regular basis preferably by bilingual teachers who have a good understanding of the children's cultural and linguistic background. Towards the end of this period, a few practical or non-theoretical subjects should be taught through the medium of the State language. Wherever possible, States should create conditions enabling parents to avail themselves of this option.

13) In secondary school a substantial part of the curriculum should be taught through the medium of the minority language. The minority language should be taught as a subject on a regular basis. The State language should also be taught as a subject on a regular basis preferably by bilingual teachers who have a good understanding of the children's cultural and linguistic background. Throughout this period, the number of subjects taught in the State language, should gradually be increased. Research findings suggest that the more gradual the increase, the better for the child.

14) The maintenance of the primary and secondary levels of minority education depends a great deal on the availability of teachers trained in all disciplines in the mother tongue. Therefore, ensuing from the obligation to provide adequate opportunities for minority language education, States should provide adequate facilities for the appropriate training of teachers and should facilitate access to such training.

Finally, the Explanatory Note states that

[S]ubmersion-type approaches whereby the curriculum is taught exclusively through the medium of the State language and minority children are entirely integrated into classes with children of the majority are not in line with international standards (p. 5).

Men det är ändå inte så enkelt. Trots att det är otroligt viktigt att kämpa för språkliga mänskliga rättigheter, räcker det inte. Det är ytterligare annat som skall till.

Språkliga rättigheter är en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för att vidareföra minoritetsspråk - både affektiv och instrumentell "belöning" behövs

Teresa McCarty och Lucille Watahomigie diskuterar i sin artikel om urfolkens språk (1999) problem och möjligheter för språken, på grund av sin breda erfarenhet av de senaste två decenniernas revitaliseringsprogram. De konkluderar att "språkliga rättigheter har inte garanterat språkens fortbestånd, som sist och slutligen beror på modersmålstalarnas val av hemspråk" (s. 91, min översättning). Det betyder att det som vanliga människor gör hemma avgör språkets framtid. Därför måste folk kunna uppleva att det "lönar sig" att välja att använda urfolksspråket hemma och att vidareföra det till barnen. De måste kunna se "belöningen" i både affektiva termer (känslomässigt, när det gäller identifikation, kulturarv, osv) och instrumentellt (fördelar av urfolksspråkskunskaper och högklassig flerspråkighet i skolan, på arbetsmarknaden, i internationellt samarbete, osv).

En ny undersökning gjord för Svenska Finlands Folkting (1998) visar att i Helsingforsstrakten (Helsingfors är en officiellt tvåspråkig kommun) använder finlandssvenskarna tämligen sällan svenska med myndigheter, i affärer, när de startar en diskussion med okända, osv. Både finlandssvenskar och finskspråkiga tillfrågades också om sina attityder till det svenska språkets ställning och rättigheter i Finland. Finlandssvenskarna tillfrågades också vad de trodde att de finskspråkigas attityder var, både till svenskans ställning och rättigheter, och till att bli tilltalade på svenska och till att svenskspråkiga överhuvudtaget använde svenska. De finskspråkigas attityder till dessa frågor kartlades likaså. Det visade sig att det var en otroligt stor skillnad mellan vad finlandssvenskarna trodde om de finskspråkigas attityder, och vad de finskspråkiga själva sade om sina attityder. Minoriteten trodde att majoriteten var tämligen negativ, medan majoriteten i själva verket var mycket positiv gentemot det svenska språket, dess rättigheter, och dess bruk. Det visar alltså att det att ha lagstadgade rättigheter långtifrån garanterar att dessa rättigheter

används. Missuppfattningar om majoritetens attityder, ängslighet för att använda rättigheterna eftersom man förväntar/är rädd för negativa reaktioner, och andra affektiva faktorer, spelar alltså en stor roll.

Språkliga rättigheter, nedfälda i lagar, är en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för de små språkens framtid. Alla åtgärder som kan ses som "belöningar" för att välja ett litet språk som förstaspråk och hemspråk, och förskolespråk och undervisningsspråk i skolan och på universitet, måste stödjas, attitydmässigt, administrativt och ekonomiskt. Det omfattar både informationskampanjer om fördelarna och ekonomiska incitament. Likaså omfattar det, speciellt utanför de områden där språken är koncentrerade, men också där, aktiv organisering av fler situationer och omgivningar, som fungerar helt på de små språken och där det helt klart förutsätts att urfolksspråket eller minoritetsspråket är det språk som normalt används, och där man erbjuder tolkning till dem som inte kan språket. Det måste bli normalt i många officiella situationer att använda ett minoritetsspråk utan att man i förväg har behövt informera om att man kommer att göra det. Det måste bli normalt att icke-minoritetsspråkiga uppfattar att det är DE som orsakarna kostnaderna för tolkning, inte de minoritetsspråkiga (som oftast är två- eller flerspråkiga). Kunskaper i urfolksspråk och minoritetsspråk (både förstaspråkskunskaper och andraspråkskunskaper) måste göras till en eftertraktad resurs. Folk måste veta om att de, samtidigt som de lär sig, talar, läser och skriver ett urfolksspråk eller ett minoritetsspråk, och vidareför det till nästa generation, också gör någonting oerhört viktigt för både mänsklighetens och planetens framtid. Detta kan göras utan någon onödig "romantisering".

Minoriteter och majoriteten måste ha korrekta kunskaper och uppfattningar inte endast om rättigheter (och plikter) men också om varandras attityder. Det kan finnas ömsesidiga hotbilder (minoriteten får och kräver för mycket; majoriteten anser att vi har/får/kräver för mycket och reagerar negativt om vi använder vårt språk och/eller förväntar att bli betjänade på det); dessa hotbilder måste bekämpas. Information behövs till bägge/alla grupperna.

Språkliga och kulturella ekologier

Vi väntar fortsatt på att se om senaste tids få positiva steg för att motverka språkligt folkmord it utbildningen och förhindra dödandet av språklig mångfald har haft någon inverkan. Knappast, är min värdering. Men vi skulle kunna ta lära av historia om dödande av biodiversitet. Jared Diamond undersöker i en av sina böcker (1992), i kapitlet "The Golden Age That Never Was", vittnesbörden om under vilka förhållanden människor och kulturer före oss har fullständigt ruinerat förutsättningarna för sitt eget liv genom att förrinta sin omgivning eller genom att utrota ett stort antal arter. Detta har skett på många områden och i olika faser av mänsklighetens historia, och det får "the supposed past Golden Age of environmentalism look increasingly mythical" (Diamond, 1992:335). Om vi är intresserade av att en upprepning av detta inte sker globalt (och det finns en uppenbar risk för det), borde vi lyssna på hans råd. Diamond påstår (ibid., 335-336) att människor har antingen tagit hand om eller ruinerat sin omgivning under följande förhållanden (Tabell 19; jag har uppsummerat Diamond's negativa faktorer i slutet på tabellen):

Table 19. When do people ruin their environment beyond repair, according to Jared Diamond?

<p>‘... small long-established, egalitarian societies tend to evolve conservationist practices, because they've had plenty of time to get to know their local environment and to perceive their own self-interest. Instead, damage is likely to occur when people suddenly colonize an unfamiliar environment (like the first Maoris and Eastern Islanders); or when people advance along a new frontier (like the first Indians to reach America), so that they can just move beyond the frontier when they've damaged the region behind; or when people acquire a new technology whose destructive power they haven't had time to appreciate (like modern new Guineans, now devastating pigeon populations with shotguns). Damage is also likely in centralized states that concentrate wealth in the hands of rulers who are out of touch with their environment’.</p> <p>My summary of Diamond's factors: Colonize an unfamiliar environment; Advance along a new frontier; Acquire a new technology whose destructive power people haven't had time to appreciate; Centralized states that concentrate wealth in the hands of rulers who are out of touch with their environment’.</p>

Som vi kan se, har vi idag de perfekta globala förutsättningarna för att ruinera hela vår planet oåterkalleligt. Små samhällen med långa traditioner håller på att brytas upp. Och med urbanisering och migration konfronteras folk med nya omgivningar. Nya teknologier är mer destruktiva än någonsin, och resultat av biokemiska och andra experiment (t.ex. genetiskt modifierade växter och djur) tas i användning långt innan vi vet tillräckligt om deras långtidskonsekvenser för människor eller resten av naturen. Vi har växande klyftor, och alienerade eliter. Och vi har i alla fall inte ännu någon ny planet som vi kan flytta till när vi har förrintat vår nuvarande planet...

Det finns många liknande analyser av destruktiva paradigmer på flera andra områden. Liknande processer är på gång när det gäller att oåterkalleligt ruinera vår språkliga och kulturella ekologier. En del forskare har börjat diskutera för att identifiera språkrelaterade destruktiva processer som liknar de faktorer som Diamond presenterar. Jag skall avsluta med en av dem. Det är min senaste modifiering av faktorer i två paradigmer som ursprungligen föreslogs av den japanska forskaren Yukio Tsuda (1994) i hans analys av engelsk språkimperialism i Japan. Han identifierade två paradigmer som han kallade "the Diffusion of English paradigm" och "the Ecology of Language paradigm". I sin analys av spridningen av engelskan presenterar Tsuda flera andra faktorer som är relaterade till spridningen (Maher & Yashiros 1995 beskrivning av Japan verkar identifiera liknande samverkande faktorer till spridningen av engelskan i Japan; Masaki Odas artiklar stöder detta; se också Honna, 1995). I Tsudas alternativ till den negativa spridningen, "ecology of language" paradigm, inkluderar han att alla är minimalt tvåspråkiga men helst flerspråkiga. Robert Phillipson och jag har arbetat vidare på Tsudas förslag (se vår diskussion i Phillipson & Skutnabb-Kangas, 1996; se också andra referenser till våra gemensamma artiklar för diskussioner om det engelska språkets ställning). Tabell 20 presenterar bägge paradigmer i min senaste version (2000), där jag har lagt till flera nya dimensioner till Tsuda (se också hans 1998). Listorna är mycket klart polariserade och förenklade - "goodies" och "baddies". Trots det ser de alltför ofta ut att finnas vissa korrelationer mellan de ideologier och den praxis som följer bägge tillnärmningssätten. - Det är viktigt att än en gång påminna om att inlärning av engelska ingår i **bägge** paradigmer.

Table 20. Diffusion of English and Ecology of languages paradigms

The diffusion of English paradigm	Ecology of languages paradigm
1. monolingualism and linguistic genocide	1. multilingualism, and linguistic diversity
2. promotion of subtractive learning of dominant languages	2. promotion of additive foreign/second language learning
3. linguistic, cultural and media imperialism	3. equality in communication
4. Americanisation and homogenisation of world culture	4. maintenance and exchange of cultures
5. ideological globalisation and internationalisation	5. ideological localisation and exchange
6. capitalism, hierarchisation	6. economic democratisation
7. rationalisation based on science and technology	7. human rights perspective, holistic integrative values
8. modernisation and economic efficiency; quantitative growth	8. sustainability through promotion of diversity; qualitative growth
9. transnationalisation	9. protection of local production and national sovereignties
10. growing polarisation and gaps between haves and never-to-haves	10. redistribution of the world's material resources

Uppsummering. Olika typer av diversitet måste ses som en integrerad helhet där ändringar i en typ kan påverka andra. Nya språk, inklusive lingua francas, borde inte läras på bekostnad av de olika modersmålen utan i tillägg till dem. Inlärningen av nya nödvändiga språk borde vara additiv, inte subtraktiv, lägga till folks språkliga repertoar, inte ta ifrån. I denna bemärkelse utgör de olika "döderspråken", språken som sprids subtraktivt, och engelskan som den viktigaste av dem, ett allvarligt hot mot världens språkliga mångfald. Språkliga mänskliga rättigheter, speciellt rätten till undervisning på modersmålet, behövs mer än någonsin. Tillsvidare har diskussionerna om instrumenten för mänskliga rättigheter, speciellt språkliga utbildningsrättigheter, inte ens börjat tillnärma sig de stora frågor som jag diskuterar i artikeln. De borde diskuteras på ett sammanhängande sätt, där alla typer av ekologi och diversitet behandlas innanför en integrerad ekonomisk och politisk ram. Och den diskussionen, med efterföljande aktion, hastar.

Referenser:

Alexander, Neville 2000. Language policy and planning in South Africa: some insights. In: Phillipson (ed.).S. 170-173.
 Amery, Rob 2000. *Warrabarna Kaurna! Reclaiming an Australian Language*. Series Multilingualism and Linguistic Diversity. Lisse: Swets & Zeitlinger.

- Baugh, John. 2000. Educational Malpractice and the Miseducation of Language Minority Students. In: Hall, Joan Kelly & Eggington, William G. (eds) *The Sociopolitics of English Language Teaching*. Clevedon, UK: Multilingual Matters. S. 104-116.
- Branson, Jan & Miller, Don 1998. Nationalism and the linguistic rights of Deaf communities: Linguistic imperialism and the recognition and development of sign languages. *Journal of Sociolinguistics* 2:1, 1998. S. 3-34.
- Bruk av samisk språk. Undersøkelse blant samiskspråklige og ikke-samiskspråklige. Rapport og tabellvedlegg*. 2000. Ohcejohka (Utsjoki): Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš / Samisk Nærings- og Utredningssenter.
- Cenoz, Jasone & Genesee, Fred (eds) 1998. *Beyond Bilingualism: Multilingualism and Multilingual Education*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Cenoz, Jasone & Jessner, Ulrike (eds) 2000. *English in Europe: The Acquisition of a Third Language*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Crystal, David [1987; 1995] 1997. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cummins, Jim 1996. *Negotiating Identities: Education for Empowerment in a Diverse Society*. Ontario, California: California Association for Bilingual Education.
- Cummins, Jim 2000. *Language, Power, and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Desai, Zubeida 2000. Mother tongue education: the key to African language development? A conversation with an imagined South African audience. In Phillipson (ed.). S. 174-178.
- Diamond, Jared 1992. *The Rise and Fall of the Third Chimpanzee*. London: Vintage.
- García, Ofelia 1995. Spanish language loss as a determinant of income among Latinos in the United States: Implications for language policy in schools. In: Tollefson, James W. (ed.). *Power and Inequality in Language Education*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 142-160.
- García, Ofelia & Otheguy, Ricardo 1994. The value of speaking a LOTE [Language Other Than English] in U.S. Business. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 532 (March). S. 99-122.
- Graddol, David 1997. *The Future of English? A guide to forecasting the popularity of the English language in the 21st century*. London: British Council.
- Grin, François 1995a. The economics of foreign language competence: a research project of the Swiss National Science Foundation. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 16:3. S. 227-231.
- Grin, François 1995b. La valeur des compétences linguistiques: vers une perspective économique. *Babylonia* 2. S. 59-65.
- Grin, François 1996a. *Valeur privée de la pluralité linguistique*. Cahier No 96.04, Département d'économie politique. Genève: Université de Genève.
- Grin, François 1996b. Economic approaches to language and language planning: an introduction. *International Journal of the Sociology of Language* 121. S. 1-16.
- Grin, François 1999. Market forces, language spread and linguistic diversity. In: Kontra et al. (eds). S. 169-186.
- Grin, François and Vaillancourt, François. 2000. On the financing of language policies and distributive justice. In: Phillipson (ed.). S. 102-110.
- Gunnemark, Erik V. 1991. *Countries, Peoples and their Languages. The Geolinguistic Handbook*. Gothenburg: Geolingua.
- Harmon, David 1995. The status of the world's languages as reported in the *Ethnologue*. *Southwest Journal of Linguistics* 14:1&2. S. 1-28.
- Harmon, David (2002). *In Light of Our Differences: How Diversity in Nature and Culture Makes Us Human*. Washington, D.C.: The Smithsonian Institution Press.
- Heugh, Kathleen 2000. Giving good weight to multilingualism in South Africa. In: Phillipson (ed.). S. 234-238.
- Heywood, V. H. (ed.) 1995. *Global Biodiversity Assessment*. Cambridge & New York: Cambridge University Press & UNEP.
- Honna, Nobuyuki 1995. English in Japanese Society: Language within Language. In: Maher & Yashiro (eds). S. 45-62.
- Huss, Leena 1999. *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalization in Scandinavia and Finland*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 31. Uppsala: Uppsala University.
- Huss, Leena, Camilleri, Antoinette & King, Kendall (eds) (in press). *Transcending Monolingualism: Linguistic Revitalisation in Education*. Series Multilingualism and linguistic diversity. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Janulf, Pirjo 1998. *Kommer finskan i Sverige att fortleva? En studie av språkkunskaper och språkanvändning hos andragenerationens sverigefinnar i Botkyrka och hos finlandssvenskar i Åbo*. (Will Finnish survive in Sweden? A study of language skills and language use among second generation Sweden Finns in Botkyrka, Sweden, and Finland Swedes in Åbo, Finland). Acta Universitatis Stockholmiensis, Studia Fennica Stockholmiensia 7. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Jokinen, Markku 2000. The linguistic human rights of Sign language users. In: Phillipson (ed.). S. 203-213.
- Kontra, Miklós, Phillipson, Robert, Skutnabb-Kangas, Tove & Várady, Tibor (1999). Introduction. In: Kontra et al. (eds). S. 1-21.

- Kontra, Miklós, Phillipson, Robert, Skutnabb-Kangas, Tove & Várady, Tibor (eds.) 1999. *Language: a Right and a Resource. Approaching Linguistic Human Rights*. Budapest: Central European University Press.
- Kouritzin, Sandra 1999. *Face[t]s of first language loss*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Krauss, Michael 1992. The world's languages in crisis. *Language* 68:1. S. 4-10.
- Lang, Kevin 1993. Language and economists' theories of discrimination. *International Journal of the Sociology of Language* 103. S. 165-183.
- Lehman, Karen & Krebs, Al (1996). Control of the World's Food Supply. In Mander, Jerry & Goldsmith, Edward (eds). *The case against the global economy and for a turn toward the local*. San Francisco: Sierra Club. S. 122-130.
- Lowell, Anne & Devlin, Brian 1999. Miscommunication between Aboriginal Students and their Non-Aboriginal Teachers in a Bilingual School. In: May (ed.). S. 137-159.
- Maffi, Luisa 1994. *A Linguistic Analysis of Tzeltal Maya Ethnosymptomatology*. Ph.D. dissertation, University of California, Berkeley. [UMI order # 9504901].
- Maffi, Luisa 2000. Linguistic and biological diversity: the inextricable link. In: Phillipson (ed.). S. 17-22.
- Maffi, Luisa (ed.) (2001). *On Biocultural Diversity. Linking Language, Knowledge and the Environment*. Washington, D.C.: The Smithsonian Institution Press.
- Maffi, Luisa, Skutnabb-Kangas, Tove & Andrianarivo, Jonah (1999). Linguistic diversity. In: Posey (ed.). S. 19-57.
- Maher, John C. & Yashiro, Kyoko (eds) 1995. *Multilingual Japan. Special Issue, Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 16:1&2.
- May, Stephen. (ed.) 1999. *Indigenous community-based education*. Clevedon, UK: Multilingual Matters. Also available as Vol. 11, No. 3 of the journal *Language, Culture and Curriculum*.
- McCarty, Teresa & Watahomigie, Lucille 1999. Indigenous community-based education in the USA. In: May (ed.). S. 79-94.
- Mühlhäusler, Peter 1996. *Linguistic ecology. Language change and linguistic imperialism in the Pacific region*. London: Routledge.
- Oda, Masaki 1994. Against linguisticism: a reply to Richard Marshall. *The language teacher* 18:11. S. 39-40.
- Oda, Masaki 2000. Linguicism in action: language and power in academic institutions. In: Phillipson (ed.). S. 117-121.
- Pennycook, Alastair 1994. *The cultural politics of English as an international language*. Harlow: Longman.
- Pennycook, Alastair 1998. *English and the discourses of Colonialism*. London & New York: Routledge.
- Phillipson, Robert 1992. *Linguistic imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Phillipson, Robert 1998. Globalizing English: are linguistic human rights an alternative to linguistic imperialism? In: Benson, Phil, Grundy, Peter & Skutnabb-Kangas, Tove (eds) (1998). *Language rights*. Special volume. *Language Sciences* 20:1. S. 101-112.
- Phillipson, Robert (ed.) 2000. *Rights to language. Equity, power and education*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Phillipson, Robert & Skutnabb-Kangas, Tove 1994. English - Panacea or Pandemic? In: Ammon, Ulrich, Mattheier, Klaus J. & Nelde, Peter (eds) (1994). *Sociolinguistica 8. English only? in Europa/ in Europe/ en Europe*. S. 73-87.
- Phillipson, Robert & Skutnabb-Kangas, Tove 1995. Linguistic rights and wrongs. *Applied Linguistics* 16:4. S. 483-504.
- Phillipson, Robert & Skutnabb-Kangas, Tove 1996. English Only Worldwide, or Language Ecology. *TESOL Quarterly*. Ricento, Thomas & Hornberger, Nancy (eds). *Special-Topic Issue: Language Planning and Policy*. S. 429-452.
- Posey, Darrell 1997. Conclusion of Darrell Posey's 'Biological and Cultural Diversity - the Inextricable Linked by Language and Politics'. *Iatiku. Newsletter of the Foundation for Endangered Languages* 4. S. 7-8.
- Posey, Darrell A. (ed.) 1999. *Cultural and Spiritual Values of Biodiversity*. New York: UNEP (United Nations Environmental Programme) & Leiden: Intermediate Technologies, Leiden University.
- Rosen, Robert, Digh, Patricia, Singer, Marshall & Phillips, Carl 2000. *Global Literacies. Lessons on Business Leadership and National Cultures. A landmark study of CEOs from 28 countries*. New York: Simon & Schuster.
- Ruiz, Richard 1984. Orientations in language planning. *NABE Journal*, 8:2. S. 15-34.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1996a. The colonial legacy in educational language planning in Scandinavia - from migrant labour to a national ethnic minority? *International Journal of the Sociology of Language*, Vol. 118. Special Issue, *Language Planning and Political Theory*, Dua, Hans (ed.). S. 81-106.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1996b. Educational language choice - multilingual diversity or monolingual reductionism? In: Hellinger, Marlis & Ammon, Ulrich (eds). *Contrastive Sociolinguistics*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. S. 175-204.
- Skutnabb-Kangas, Tove 2000. *Linguistic genocide in education – or worldwide diversity and human rights?* Mahwah, NJ & London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Skutnabb-Kangas, Tove & Phillipson, Robert 1994. Linguistic human rights, past and present. In: Skutnabb-Kangas, Tove & Phillipson, Robert (eds, in collaboration with Mart Rannut). *Linguistic Human Rights. Overcoming Linguistic Discrimination*. Contributions to the Sociology of Language, 67. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. S. 71-110.
- Skutnabb-Kangas, Tove & Phillipson, Robert 1997. Linguistic Human Rights and Development. In: Hamelink, Cees J. (ed.). *Ethics and Development. On making moral choices in development co-operation*. Kampen, The Netherlands: Kok. S. 56-69.

- Skutnabb-Kangas, Tove & Phillipson, Robert 1998. Linguistic human rights. In: Hamelink, Cees J. (ed.). *Gazette. The International Journal for Communication Studies*. Special volume, *Human Rights* 60:1. S. 27-46.
- Svenska Finlands Folkting (2000). *Svenska på stan / Stadin ruotsi. En attitydundersökning analyserad av professor Erik Allardt. Asenmetutkimus akateemikko Erik Allardt'in analysoimana* (Downtown Swedish. An attitudinal study analysed by Professor Erik Allardt). Finlandssvensk Rapport nr 39. Helsingfors: Svenska Finlands Folkting.
- Swain, Merrill, Lapkin, Sharon, Rowen, Norman, Hart, Doug 1990. The Role of Mother Tongue Literacy in Third Language Learning. *VOX, The Journal of the Australian Advisory Council on Languages and Multicultural Education* 4. S. 111-121.
- Swales, John M. 1997. English as *Tyrannosaurus rex*. *World Englishes* 16:3, November 1997. S. 373-382.
- Tomaševski, Katarina 1996. International prospects for the future of the welfare state. In: *Reconceptualizing the welfare state*. Copenhagen: The Danish Centre for Human Rights. S. 100-117.
- Tsuda, Yukio 1994. The Diffusion of English: Its Impact on Culture and Communication. *Keio Communication Review* 16. S. 49-61.
- Tsuda, Yukio 1998. The Japanese and the English Language. An Interdisciplinary Study of Anglicized (Americanized) Japan. *Japan Review* 10. S. 219-236.
- UNESCO 1998. *Human Rights. Major International Instruments. Status as at 31 May 1998*. Prepared by Symonides, Janusz, Volodin, Vladimir & Rivet, Sophie. Paris: UNESCO, Division of Human Rights, Democracy and Peace.
- Williams, E. 1998. *Investigating bilingual literacy: Evidence from Malawi and Zambia*. Education Research No. 24. London: Department For International Development.
- Wong Fillmore, Lily 1991. When Learning a Second Language Means Losing the First. *Early Childhood Research Quarterly* 6. S. 323-346.